

FORMIRANJE USTAŠKE VOJNICE 1941.*

APSTRAKT: Članak daje pregled nastanka Ustaške vojnice, kao regularne oružane formacije Nezavisne Države Hrvatske, u periodu od poslednjih dana u emigraciji početkom Aprilskog rata i tokom 1941. Obrađuje se nastanak regularnih ustaških jedinica, kao i onih koje su nastale na terenu u okviru ustaškog pokreta, od domaćih ustaša, kasnije poznatih kao „divlje ustaše“. Članak je napisan na osnovu arhivske građe koja se čuva u Vojnom arhivu kao i Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu.

Ključne reči: Jugoslavija, Nezavisna Država Hrvatska, ustaški pokret, ustaška vojnica, ustaše, vojna organizacija

Iznenadnu vojnopolitičku promenu u odnosima na jugoistoku Evrope izazvao je vojni puč u Jugoslaviji u noći 27. marta 1941. Odbačen je Trojni pakt kojem je Kraljevina pristupila 25. marta 1941, svrgnuta su vlada Cvetković–Maček i namesništvo kneza Pavla. Prestolonaslednik Petar je proglašen za kralja i formirana je nova vlada sa generalom Simovićem na čelu. Puč od 27. marta znatno je poremetio Hitlerove planove za napad na Sovjetski Savez. Nemački vođa je istog dana, u nastupu besa, doneo odluku da pored ranije planiranog napada na Grčku, napadne i Jugoslaviju, uništi njenu vojsku i razbije je kao državu. Radi veće efikasnosti u napadu, Hitler je pridobio i okolne zemlje: Italiju, Mađarsku i Bugarsku, obećavši im znatne jugoslovenske teritorije.

Organizovanje ustaša u Italiji

Ovaj iznenadan obrt vratio je u fokus hrvatske ustaše u Italiji, koji su od ubistva kralja Aleksandra I bili u internaciji na ostrvu Lipari. S obzi-

* Rad je deo projekta *Konflikti i krize – saradnja i razvoj u Srbiji i regionu u 19. i 20. veku* (47030), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

rom na odluku Italije da učestvuje u napadu na Kraljevinu Jugoslaviju, oni su postali grupa na koju se moglo politički, a donekle i vojno računati. Preostale ustaše su okupljene u mestu Pistoja. Tu su obučeni u uniforme, opremljeni i naoružani.¹ Potom je Ante Pavelić, 1. aprila 1941, objavio odredbu kojom je pozvao sve pripadnike ustaškog pokreta na području Italije da stupe u „djelatnu službu“ i uzmu oružje. Ukupno je bilo 230 ljudi koji su organizovani u „Prodorni odjel“.

Počelo je i emitovanje ustaškog radio-programa, koji se predstavljao kao program „radio postaje Glavnog ustaškog stana“. Program je započeo emitovanje 4. a završio 11. aprila 1941. Ovaj radio je od 4. aprila povremeno emitovao proglose, potkrepljene pozdravom „Za Dom spremni!“ ili upozorenjem „Hrvati, pozor!“. U duhu očekivanja napada na Jugoslaviju radio je davao najvažnije vesti i preglede političkih događaja. Slušaoci će čuti „sve što svaki Hrvat u ovim vremenima treba znati i što svakoga Hrvata u časovima ovih burnih i odlučnih događaja zanima! Čuti će te hrvatske ustaške pjesme i bojne budnice i koračnice! Čuti će te obavijesti iz Glavnog Ustaškog Stana i napatke, kako se ima svaki Hrvat u ovim časovima držati i sve što se odnosi na pripreme za rad i za konačni čin oslobođenja hrvatskog naroda i hrvatske domovine ispod tuđinskoga srbijanskoga jarma, te za uspostavu samostalne i nezavisne države Hrvatske na cijelom hrvatskome povijesnom i neprekinutom području od Mure i Drave do Drine, od Dunava do sinjega Jadranskoga mora.“ Radio je nagoveštavao stvaranje nezavisne države i uglavnom najavljivao obraćanja poglavnika dr Ante Pavelića, „upravljena cjelokupnome hrvatskome narodu, proglose upravljene hrvatskim vojnicima katolicima i muslimanima te svima pripadnicima ustaške oslobodilačke vojske i pripadnicima hrvatskog ustaškog oslobodilačkog pokreta“.²

Evo kako je glasilo saopštenje Glavnog ustaškog stana emitovano preko radija 10. aprila 1941: „Sve ustaše, što se nalaze d(iljem) hrvatskih zemalja moraju biti spremni, da se svagdje, gde do(dju) prodoreni odjeli istima priključe zajedno sa pučkim ustašama, ko(ji će) (se u) danom času unovačiti i svrstati u ustaške postrojbe. U krajevima i mjestima gdje ustaški prodorni odjeli još nisu st(igli) imadu ustaše sami postrojiti odjele pučkih ustaša, te ih držati u prip(ravnosti) da mogu, čim nastane povoljan čas

¹ O nastanku ustaškog pokreta videti: Mario Jareb, *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941. godine*, Zagreb 2006; Hrvoje Matković, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske, kratak pregled*, Zagreb 1994, isto, II dopunjeno izdanje, Zagreb 2002; starije radove: Bogdan Krizman, *Ante Pavelić i ustaše*, III izdanje, Zagreb 1986; Fikreta Jelić-Butić, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941–1945*, II izdanje, Zagreb 1978; Mladen Colić, *Takozvana Nezavisna Država Hrvatska*, Beograd 1973, 7–82.

² Vojni arhiv, fond NDH, kutija 114B, 32/1–1.

zaposjesti sve urede, sve javne zgrade, sva skladišta i sva prometna sredstva kao željeznice, autobuse, brzojave, telephone i slično. Imadu smjesta u tom času preuzeti mjesnu vlast u sv(oje) ruke, uspostaviti potpuni red i sigurnost. Imadu postaviti straže i osigurati sve važne tačke, razoružavati srpske oružnike i možebitne srpske vojne begunce ili skupine srpskih vojnika, koji bi na bijegu kroz ta mjesta prolazili.

Nadalje neka sve domaće izdajice, neprijatelje Hrvatske i sve ine nepouzdanе osobe uhite i stave ih pod najstrožiji nadzor i učinit ih na ta(j) način neškodljivima.

Nadalje neka smjesta poduzmu sve potrebne mjere, da se spriječi svaka mogućnost bilo kakvog oštećivanja ili pljačke, sa strane bilo kako-vo(g) mračnjaka, javnoga narodnog i državnog hrvatskog dobra, zaliha živžnih namirnica. Napose imadu zaštititi seljačka dobra i seljačku imovinu od bilo kakove pljačke i bilo kakovog nasilja.

Ustaške tvorbe ili pučki ustaše moraju se smjesta staviti u dotic i vezu sa obližnjim ustaškim, odnosno pučkoustaškim postrojbama i odjelima te sa najbližim ustaškim vojnim zapovjednikom.³

Kako su nemačke snage izvršile lavovski deo posla u borbi sa jugoslovenskim snagama u periodu od 6. do 10. aprila, strategijska situacija za ulazak italijanskih trupa u rat bila je olakšana. Desetog aprila, u Zagrebu je proglašena Nezavisna Država Hrvatska, a predveče su i nemačke oklopne snage ušle u grad. Nemci su već sutradan 11. aprila produžili napredovanje, a tog dana italijanske snage su se pokrenule preko italijansko-jugoslovenske granice, prodirući ka Ljubljani, i iz Rijeke na istok ka Karlovcu, a drugim delom ka Dalmaciji. Ustaška grupa iz Pistoje se 11. aprila prebacila u Trst, gde je 12. stigao i poglavnik dr Ante Pavelić. Sledeće noći, ova grupa sa Pavelićem na čelu prešla je granicu i već 13. aprila došla u Karlovac. Poglavnik se tu susreo sa predstavnicima novoproglašene Nezavisne Države Hrvatske i domovinskih ustaša. U pratnji grupe iz emigracije, on je ujutro 15. aprila stigao u Zagreb. Uspostavljanjem NDH i povratkom ustaša iz emigracije sa poglavnikom na čelu u aprilu 1941, završio se proces ilegalnog delovanja ustaške organizacije u emigraciji.

Formiranje ustaških vojnih jedinica

Uspostavljanjem Nezavisne Države Hrvatske došlo je i do reorganizacije državnog aparata, ranije uspostavljenog na prostoru Banovine Hrvatske. Vlast, koja je tih dana uglavnom bila u rukama Hrvatske seljačke zaštite, počeli su da preuzimaju ustaški funkcioneri. Deo ustaških emigranta

³ VA, NDH, k. 114B 37/1-1.

odmah se uključio u javni život.⁴ Nove oružane snage počele su da nastaju odmah po osnivanju NDH. Osnovna podela bila je na *Domobranstvo*, *Ustašku vojnica* i *Oružništvo*, kao i druge manje segmente bezbednosnog sistema. Na čelu se nalazilo Zapovjedništvo vojske i Ministarstvo hrvatskog domobranstva.⁵

Tomislav Aralica dobro postavlja „dijagnozu“ tog vremena: „Svaka-ko nije bilo logično, uz već postojeću državnu vojsku koju je predstavljalo Domobranstvo NDH, stvarati još jednu paralelnu organizaciju.“⁶ Ustaška vojnica, međutim, nastala je kao specifičan izraz jednog istorijskog trenutka, u kojem je formirana Nezavisna Država Hrvatska, kojoj je ustaški pokret dao početno ali i osnovno vojno-političko obeležje. *Ustaška vojnica* sa Glavnim stožerom na čelu i potčinjenim postrojbama bila je tako deo oružanih snaga NDH. Bitnu komponentu njenog nastanka činila je težnja da bude čisto hrvatska alternativa Domobranstvu. O tome svedoče prilično neraspoloženje i međusobice koje su pratile odnos ove dve formacije, a potvrđuju i iskazi visokih ustaških funkcionera.

Kako je 1945, pred partizanskim islednicima objašnjavao general i ustaški pukovnik Sertić: „(Slavko) Kvaternik je počeo stvarati Hrvatsku vojsku, kojoj je dao fosilno ime, domobranstvo... Stvarajući takovu vojsku, on je pozvao sve stare austrijske časnike i dao im činove kao da su permanentno služili u vojsci i kao da su ponajbolji časnici. Uredovni jezik u prvo vrijeme bio je više njemački nego hrvatski. U koliko je tko u ministarstvu slabije govorio hrvatski, u toliko je bio bolji Hrvat. Tako je odmah iz početka pukao jaz između pravih časnika Hrvata i internacionalne naplavine, koja se je pod njemačkim imenom ili pod plaštom njemačke kulture slegla u Hrvatsku. To je jedan od glavnih razloga, zbog koga je zamišljena narodna vojska – ustaška vojnica.“⁷ Slično smatra i Vjekoslav Servatzy, optužujući Kvaternika da je u Domobranstvo uspeo da okupi „sve biše Jugoslavenske oficire“. On ističe: „Mi smo mu dokazivali da se to ne može napraviti, nego da mi možemo imati oko 50.000 domobrana i 50.000 ustaša, za početak, a kasnije da bi to povećavali.“⁸

Jedno od tumačenja ovakvog stava dao je i T. Aralica, koji ističe da su „ustaše povratnici bili gotovo odreda grubi i priprosti ljudi koji su se

⁴ Zvonimir Despot, *Vrijeme zločina, novi prilozi za povijest koprivničke Podravine 1941–1948*, Koprivnica, Zagreb, Slavonski Brod 2007.

⁵ Ovo ministarstvo od 4. avgusta 1941. nosi naziv Ministarstvo hrvatskog domobranstva, a od 1943. Ministarstvo oružanih snaga (Minors), kada se u njega i formalno uključuje Ustaška vojnica.

⁶ Tomislav Aralica i Višeslav Aralica, *Oružane snage Nezavisne Države Hrvatske i druge hrvatske postrojbe na osovinskoj strani 1941–1945*, Hrvatski ratnici kroz stoljeća, 3. knjiga, Zagreb 2010, 129.

⁷ Hrvatski državni arhiv, Fond br. 1561, k. 65, 013.4, red. br. 3 (Sertić Tomislav).

⁸ HDA, Fond br. 1561, k. 65, 013.4, red. br. 3 (Servatzy Vjekoslav).

zbog svojih ideala teško napatili i koji su sad osjećali kako je došlo njihovo vrijeme te su aspirirali na visoke položaje unutar oružane sile nove države. Rijetko tko je od njih imao kakvu formalnu vojnu naobrazbu, potrebnu i za kakav-takav čin ili položaj u suvremenoj vojsci.“ Još gore „ustaše povratnici držali su kolaboracionistima svrgnutog i omraženog starojugoslovenskog režima, prigovarajući im na nedostatku hrvatskog patriotizma i nacionalizma. Oni su pak ustaše emigrante smatrali nasilnim i nenaobraženim primitivcima. Te dvije skupine pretendenta na vodeće položaje u vojsci jednostavno nije bilo moguće pomiriti. Stoga je došlo do paralelnog stvaranja dviju vojska, ustaške i domobranske“. Reklo bi se da je u početku Pavelić stajao iza prve, a Kvaternik iza druge od tih dviju formacija. Kvaternik je sve do silaska sa vlasti 1942. uspevao da održi primat Domobranstva nad Ustaškom vojnicom, ali je ona potom i uprkos protivljenju Nemaca počela da se pretvara u najvažniju oružanu strukturu NDH.⁹

Ustaška vojnica nije bila ni organizacijski ni hijerarhijski pa ni po drugim vojnim obeležjima jedinstvena celina, iako se to normativno nastojalo regulisati. Budući da je organizacijski bila nejedinstvena i da je označavala sve naoružane jedinice ustaškog pokreta, Ustašku vojnici treba shvatiti u širem smislu. Damir Jug podelio ju je na tri tipa ili tri vrste jedinica: Ustašku vojnici u užem smislu, Poglavnikov tjelesni zdrug i ustaške paravojne jedinice, pod raznim imenima, tipa „divlje ustaše“ ili seoske straže, itd. U toku samog postojanja, u sastav Ustaške vojnice u užem smislu ulazile su različite jedinice: delatne stajaće, prometne, pripremne... Vojnica je predstavljala stranačku vojsku, vojnu snagu ustaškog pokreta ali zamišljenu kao pomoćnu vojnu silu za obavljanje redarstvenih poslova.¹⁰

U „Narodnim novinama“ od 25. avgusta 1941. objavljena je Zakonska odredba o osnivanju *Ustaške nadzorne službe*, o kojoj je u to vreme malo ko znao, kako piše Ivan Košutić.¹¹ No ubrzo će ta služba postati i te kako poznata, jer je preuzela ne samo najvažnije poslove u državi nego se bez njene saglasnosti u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj nije smelo učiniti ništa što je vezano uz javnu delatnost i vitalne interese zemlje. U toj odredbi stoji da Ustaška nadzorna služba ima zadatak da spreči ugrožavanje slobode i samostalnosti Nezavisne Države Hrvatske, radi čega se deli na tri grane: *Ustaško redarstvo*, *Ustašku obavještajnu službu* i *Ustašku obranu*.¹² Deo ustaških jedinica biće obrazovan i u okviru ovih grana,

⁹ Tome su bitno doprineli njihova srčanost i uspjesi u borbi, dok je Domobranstvo došlo na loš glas kao kukavička vojska. Ovaj stereotip, koji nije potpuno tačan, zadržao se do danas u kolektivnom sećanju, kako primećuje Tomislav Aralica. – T. Aralica, *n. d.*, 129–130.

¹⁰ Damir Jug, *Oružane snage NDH, sveukupni ustroj*, Zagreb 2004, 193–194, 195.

¹¹ Ivan Košutić, *Hrvatsko domobranstvo u Drugom svjetskom ratu*, Zagreb 1992, 64.

¹² Osim toga osnovan je i tzv. *Ustaški osobni ured* (kako piše Ivan Košutić „pod imenom kojega se skriva veoma moćna ustanova, koja će voditi evidenciju o svim građanima

najviše u okviru Ustaške obrane, koja će činiti deo Ministarstva unutrašnjih poslova.

Početna organizacija 1941.

U svojoj studiji o ustrojstvu ustaških jedinica prvih meseci posle stvaranja NDH, tokom 1941, Davor Marijan je konstatovao da se njihova organizacija „po raspoloživoj građi ne može potvrditi i pratiti. Početni ustroj vojno-ustaških postrojbi je nepoznat zbog nedostataka dokumenata i nedostatne početne organiziranosti...“.¹³ Slično primećuje i Tomislav Aralica: „U tom ranom razdoblju stvaranja NDH nitko, pa ni državni vrh, nije imao jasnu predodžbu o svrsi, razmjerima, organizaciji i načinu delovanja Ustaške vojnice. Stvari su se razvijale stihijski...“.¹⁴

Prva zapovedna naimenovanja u okviru Ustaške vojnice počela su već početkom maja 1941. Tako je (3. maja) potpukovnik Tomislav Sertić imenovan za zapovednika „svih Ustaških Vojnih Jedinica“, a ustaški vodnik Ante Moškov za komandanta „Ureda za primanje ustaša u novopostrojavajuće Ustaške jurišne jedinice“. Potom, 31. maja častnički namjesnik Marko Mihaljević imenovan je za komandanta „Ureda za primanje ustaša u Ustašku vojnicu“. Istom odredbom ustaški major Stjepan Tomčić razrešen je dužnosti komandanta „Izobrazbe novopostrojenih ustaških bojnika“ u Zagrebu, a kapetan Mijo Seletković razrešen dužnosti komandanta Bojnice¹⁵ Glavnog ustaškog stana. Na njegovo mesto došao je natporučnik Ivan Devčić, koga je već 21. juna zamenio ustaški kapetan Ante Moškov. On je preuzeo tu jedinicu koja se tada nazivala Bojna GUS, a na ovoj dužnosti ostao je i kasnije kada je jedinica preimenovana u Poglavnikovu tjelesnu bojnu (PTB) odnosno sdrug¹⁶ (PTS). Moškov je u isto vreme obavljao dužnost „organizatorno-nadzornog častnika Pripremnih bojna u Glavnom stožeru UV“. Razrešeni natporučnik Ivan Devčić i „povjernik u GUS“ Vjekoslav Luburić se „po vlastitoj želji upućuju na nove dužnosti“.¹⁷

Istog 21. juna 1941, poglavnik Pavelić je postavio nekoliko oficira na najviše dužnosti u Vojnici i dodelio nekoliko pukovničkih činova. Unapređen iz čina potpukovnika, pukovnik Tomislav Sertić je postavljen za

NDH, i to s preciznim osobnim podacima za svakog stanovnika države, političkim oprijedljenjima i ponašanju“). – I. Košutić, *Hrvatsko domobranstvo u Drugom svjetskom ratu*, 64.

¹³ Davor Marijan, *Ustaške vojne postrojbe 1941–1945*, magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb 2004, 19.

¹⁴ T. Aralica, *n. d.*, 129.

¹⁵ *Bojnica*, kasnije: *bojna*, u srpskoj vojnoj terminologiji – bataljon.

¹⁶ *Sdrug*, odnosno *zdrug*, vojna formacija koja je ekvivalent brigade u srpskoj vojnoj terminologiji.

¹⁷ *Službeni Viestnik Ustaške vojnice*, Zagreb, 1. ožujak 1942, br. 1.

komandanta Ustaške častničke i dočastničke škole. Kapetan Mijo Seletković takođe je postao pukovnik i „častnik izobrazbe“ u istoj školi. Major Stjepan Tomčić, isto unapređen u pukovnika, postao je načelnik Stegovnog ustaškog suda u GUS. Kapetan Vjekoslav Servatzy, sada kao pukovnik, imenovan je na službu u Vojnoj krajini, na graničnom prostoru prema Srbiji, sa zadatkom da tamo „postroji ustašku vojniciu“. Ustaša bez čina Mihovil Sertić imenovan je za potpukovnika i dodeljen je Glavnom ustaškom vojnom stožeru (potom je imenovan za ustaškog pukovnika i za glavara stožera Ustaške vojnice). Kapetan Juco Rukavina unapređen je istog dana u čin pukovnika. On je dobio komandu nad „zapovjedništvom svih djelatnih ustaških bojna UV“ u Glavnom stožeru. Rukavina je na ovom mestu zamenio ustaškog pukovnika Tomislava Rolfa, koji je trebalo da preuzme dužnost komandanta Pripremnih bojna UV i „izobrazbenog zapovjednika ustaškog podmladka“.¹⁸ Kasnije, po odredbi od 1. septembra 1941, rezervni ustaški kapetan Emil Lachovsky unapređen je u potpukovnika i postavljen za „izobrazitelja novačkih satova“.¹⁹

Na početku, svi ustaše vojnici bili su svrstani u samom Zagrebu. Njihovu srž činila je grupa ustaša – povratnika, čiji je prvi službeni naziv bio *Ustaški prodorni odel* (kasnije preimenovan u *Bojnicu GUS*, potom PTB-a). Osim stražarske dužnosti i čuvanja poglavnika, što ju je činilo elitnom, ova jedinica bila je „zapravo nešto više jer su njezini pripadnici, zbog blizine vladajućoj strukturi, imali zavidan politički utjecaj te su predstavljali rasadnik ustaških kadrova, poslije upućivanja u razne dijelove zemlje na ove ili one zadatke.“²⁰ Tako je istaknuti emigrant-ustaša Vjekoslav Servatzy na lični zahtev poslat na područje istočne Bosne „za vojnu krajinu koja je tada bila osnovana, gdje sam ja bio zapovjednik ustaša, koje sam trebao formirati.“²¹

Najranije organizacijske celine Ustaške vojnice bile su čete (satnije, satovi). One su najlakše formirane, jer se u principu moglo uvek naći

¹⁸ Isto.

¹⁹ Isto. – Beležimo i dalja naimenovanja: ustaša-emigrant, satnik PTB Vilko Pečnikar imenovan je 27. oktobra 1941. za zapovednika Železničke ustaške vojnice. Ustaša (sada kao bojničnik *pripremnog stališa*) Branimir Reš, postao je zapovednik Pripremlne bojne „Grič“ u Zagrebu 29. oktobra 1941. Nešto kasnije, 5. novembra 1941. pukovnik Franjo Lukač premešten je sa mesta glavara Glavnog stožera UV za zapovednika redarstvene straže za celokupno područje NDH pri Ravateljstvu za javni red i sigurnost. Njega je zamenio dotadašnji zapovednik Ustaške častničke škole, pukovnik Tomislav Sertić koji je postao glavar Glavnog stožera UV, počev od 5. novembra 1941. Njegov zamenik pukovnik Seletković preuzeo je zapovedništvo nad Častničkom školom UV. – *Službeni Viestnik Ustaške vojnice*, Zagreb, 1. ožujka 1942, br. 1. Pukovnik Narcis Jesenski imenovan je 12. januara 1942. za glavara Gospodarskog ureda Glavara stožera UV. – *Službeni Viestnik Ustaške vojnice*, Zagreb, 15. svibanj 1942, br. 2.

²⁰ T. Aralica, *n. d.*, 130.

²¹ HDA, Fond br. 1561, k. 65, 013.4, red. br. 3 (Servatzy Vjekoslav).

dovoljno ljudstva za ovu veličinu jedinice. Bile su numerisane, počev od broja 1, pa do broja 52. Pojedine satnije imale su naziv *jurišna, lička, novačka, motorizovana*. Ustrojene su i posebne čete: štabna (stožerna), automobilska (samokretna), dve mitraljeske (strojopuščane).

Više četa je organizovano u bataljone (bojne). U domobranskim dokumentima, mahom dnevnim izveštajima, ustaški bataljoni nose kao nazive imena svojih komandanata (*Jesenski, Herenčić, Rolf*) ili mesta gde su formirani (*Mostarska, Sarajevska, Zagrebačka, Lička* bojna), dok se u slučaju bataljona u Hrvatskoj Mitrovici pominje broj – naziv II u septembru 1941, a takođe i IV u Brčkom i XIII u rejonu Bihaća.²² U septembru 1941, pominje se „Ustaško-redarstvena bojna“ u Gospiću sa zapovjednikom Vilharom na čelu.²³

Najraniji sačuvani popisnik ustaških bataljona nalazimo u „Pregledima jedinica za Vojskovođu“ koji su datirani 20. odnosno 27. oktobrom 1941.²⁴ Gledano po broječanim nazivima, u tom trenutku je bilo 15 ustaških bataljona UV koji su bili raspoređeni u sledećim mestima: I Mostar, (5. četa u Nevesinju), II Sarajevo (3. četa Višegrad a vod u Bijeljini, 10. četa Vareš), III, kod Sanskog zdruha, IV, kod Tuzlanskog zdruha (1. četa kod Zvorničkog zdruha), V Petrinja (1. četa Glina), VI Travnik (1 četa kod Krivajskog zdruha), VII Zagreb, VIII Osijek, IX raspoređen po sledećem: 1 četa Hrvatska Mitrovica, 2. četa Slavonski Brod, 3. četa Ruma, X Karlovac, (5. četa u Ogulinu), XI Slavonska Požega, XII Knin–Livno, (5. četa u Sinju), XIII Varaždin, XIV Bjelovar, (a 5. u Koprivnici) i XV Otočac.

Konačno, ustrojavanjem tri domobranska korpusa (zboru) u novembru 1941, sa potčinjenim divizijama, identifikujemo da se deo ustaških bataljona vodi na njihovim pregledima jedinica. – kod 1. korpusa: pri 1. diviziji (Bjelovar) bili su V, VII, XIII i XIV bataljon, odnosno kod 2. divizije (Bihać) bili su X, XII, XV bataljon i 2. četa V bojne. – kod 2. korpusa: kod 3. divizije (Vinkovci) bili su VIII, IX i XI bataljon, kod 4. divizije (Doboj) IV, 1. četa VI i 3. četa II bataljona i kod 10. divizije (Banja Luka) III bataljona i 3. četa V bataljona. – kod 3. korpusa: pri 5. diviziji (Sarajevo) II i VI bojna, a pri 6. diviziji (Mostar) I bataljon.²⁵

Takođe, još tokom jula ustrojen je 1. ustaški puk (ustaška pukovnića). U njegovom sastavu bile su između ostalog i čete: 3. i 12. jurišna. Ovaj puk se krajem oktobra nalazi u Hrvatskoj Kostajnici. Deo četa (1, 8. motorizovana, 16, 27, itd.) bio je pod „Zapovjedništvom ustaških operativnih jedinica u Bosni“. Ovu komandu identifikujemo u oktobru 1941.

²² VA, fond NDH, k. 1 do 6.

²³ VA, NDH, k. 67, 20/3; Nikola Živković, Petar Kačavenda, *Srbi u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, izabrana dokumenta*, Beograd 1998, 204.

²⁴ VA, NDH, k. 3, 20/1–28a; isto, 27/1–17.

²⁵ VA, NDH, k. 4, 18/1–6a.

Na bazi izjava nekoliko pripadnika 23. ustaške čete možemo da rekonstruiramo njen komplikovan organizacijski i ratni put tokom ovog perioda. Sredinom septembru 1941, u kotaru Novska mobilisano je oko 70 mladića. Od njih, 40 je pristupilo Ustaškoj vojnici i uključeno je u 23. ustašku četvu, koja je već tada bila formirana od mladića sa područja Ivanca, Varaždina i Zlatara, Podravine, Like i Korduna. Četa je brojala oko 150 ustaša. U Zagrebu je izvođena najnužnija vojna obuka od 3 do 5 nedelja (baratanje puškom, prebacivanje i hvatanje zaklona i slično). Posle obuke početkom oktobra čitava 23. četa krenula je iz Zagreba za Jasenovac. Ljudstvu je saopšteno da se ide za Bosnu, u borbu protiv četnika. U Jasenovcu, međutim, satnija je ostala na železničkoj stanici. Objašnjeno je da će tu ostati, jer se osniva veliki logor. Zapovednik, natporučnik Krasnik, otišao je u Zagreb po instrukcije. Deo čete je bio uključen u čuvanje logora i druge stražarske dužnosti. Ova četa je tu smenila 14. četvu, za koju se navodi da je bila sastavljena od Osiječana.

Potom je u novembru 23. četvu smenila 17. lička četa, u kojoj je bilo i Hercegovaca i Dalmatinaca. Četa je produžila za Slavonsku Požegu. Smeštena je u barake, jer je u kasarni u gradu već bio jedan domobranski bataljon. Potom je stigao ustaški kapetan Ivan Stier, koji je sa natporučnikom Sedlerom i oko 50 ustaša preuzeo četvu. Ove ustaše već su bile ranije pod Stierovim zapovedništvom i učestvovala su u borbi. Kasnije, vozom preko Slavenskog Broda, 23. četa je upućena preko Dervente i Doboja za Gračanicu. Od Bosanskog Broda priključila se i jedna četa i takođe prešla u Bosnu. Iz iskaza vojnika se vidi da svi nisu imali šinjele, a pušaka je bilo samo onoliko koliko je trebalo za osiguranje jedinice. Tek kasnije su dobili puške za svo ljudstvo.

Ova četa je u Gračanici, zajedno sa Nemcima, vodila borbe sa četnicima na Ozrenu. Kako je imala gubitke, četa je povučena na položaje kod železničke stanice Karanovac i mosta na Srpeči. Tu je pristigla 25. četa sastavljena od Kordunaša i Ličana. Ova četa se potom spojila sa 14. četom u novu – 14. četvu.

U januaru 1942, 23. ustaška četa je ponovo bila angažovana u borbama na Ozrenu protiv četnika. Sada je bilo manje gubitaka. Kako je, međutim, sve ukupno četa imala dosta gubitaka, ustaški tabori u Gračanici i Tuzli su dali oglase za dobrovoljno stupanje u ustašku vojnici. Javio se jedan broj mladića, muslimana. Ipak, kako to nije bilo dovoljno, mobilisan je ostali deo ljudstva do punog brojnog stanja. Od novomobilisanih mladića – muslimana, ustrojena je nova četa. Formiranjem ove čete, došlo je do obrazovanja bataljona koji je dobio naziv *XIII ustaški*. Ovaj bataljon je formiran na sledeći način: ranija 14. četa postala je 1., ranija 23. četa postala je 2., a nova četa popunjena mobilisanim ljudstvom dobila je naziv 3.

(muslimanska) četa. Novi XIII bataljon je završio nužnu vojnu obuku i potom je januara 1942. prebačen u Pakrac.²⁶

Ivan Karas, rođen 1921, posle rata na odsluženju zatvorske kazne od 14 godina strogog zatvora u KPD Lepoglava, ovako je opisao svoje regrutovanje u 14. ustašku četvu u Osijeku: „Putem poziva za regrutaciju negdje svibnja ili lipnja 1941 godine regrutovan sam u Osijeku i tu smo dobili stare jugoslovenske uniforme. Kroz osam dana dobili smo slova U i tako smo postali ustaše. Sa bivšeg vojnog okruga Osijek bilo nas je uvršteno u 14. ustašku satniju oko 150–160 mladića. Oko mjesec dana izvodili smo u Osijeku najnužnije vojne vježbe. Ta satnija bila je podeljena na tri voda, a svaki vod na tri roja. Bili smo svi naoružani sa puškama, a bilo je nekoliko i puškomitraljeza Zbrojovki... Ispočetka, oko 14 dana bio nam je zapovjednik satnije natporučnik Sentelek Đuro, mislim da je bio iz Osijeka, a bio je domobranski oficir. Iza njega došao je za zapovjednika satnije natporučnik Sedlar Đuro /ustaški/ a isto mislim da je iz Osijeka. Zapovjednici vodova bili su: jedan dovodnik, zanimanjem kovač, rodom iz Osijeka, ... dovodnik Pavić rodom iz Osijeka, kao i dovodnik Valter isto rodom iz Osijeka.“²⁷

Damir Jug navodi da je odlukom poglavnika Pavelića od 21. avgusta da ustašku uniformu imaju pravo da nose pripadnici PTB, Ustaške vojnice, 13. jurišne satnije sveučilištaraca, UNS i aktivisti u ustaškom pokretu, počelo likvidiranje „divljih“ jedinica i-ili uključivanje njihovih pripadnika u regularne jedinice UV. Naredbom od 2. decembra 1941, a prema usmenoj odredbi poglavnika Pavelića stavljene su pod zapovedništvo Glavnog stožera UV sve dotadašnje aktivne formacije UV: *Sarajevski satovi*, *satovi Devčićeve grupe* i *satovi bojnika Hernečića*.²⁸

Osim redovnih ustaških četa ili bataljona, registrujemo postojanje nekoliko netipičnih jedinica, sa elementima i Ustaške vojnice i Domobranstva, ali ponegde i kao jedinice odgovorne određenoj ličnosti. Tako je avgusta 1941. u Zagrebu postrojena tzv. „Kvaternikova“ bojna ili bojna „Crvenkapica“, upućena na teren prvo u rejon Bihaća, pa potom u Dvor na Uni. U ovo mesto je stigla novembra 1941. Uglavnom su posle rata istraživana zlodela ove jedinice, izvršena početkom 1942. u zajednici sa VII ustaškim bataljonom (zapovjednik Krunoslav Lovinčić). Kao komandant pominje se pukovnik Jesensky.²⁹

Specifičan izraz nedefinisanosti stanja tokom 1941. predstavlja i nastanak „Bojne ustaških domobrana“. Reč je o *Hrvatskim skautima* koje je vodio Ivan Grgić i koji su se po proglašenju NDH stavili na raspolaganje

²⁶ HDA, 013.4.33

²⁷ HDA, 013.4.33 13. 251–256.

²⁸ *Službeni Vestnik Ustaške vojnice*, Zagreb, 1. lipanj 1942, br. 3.

²⁹ HDA, 013.4.4.

Slavku Kvaterniku. Jedinica se potom pojavljuje pod nazivom „maršalovi domobrani“, a deluje van Zagreba na području Dvora na Uni (avgust 1941) i Pakraca (1942). Prema naredbi samog Kvaternika od 30. septembra 1941, trebalo ih je preimenovati u *Bojnu ustaških domobrana*, kao privremenu jedinicu u sastavu Hrvatskog domobranstva, neposredno podređenu vojskovođi Kvaterniku. U 1942, ovo ljudstvo trebalo je da pređe u sastav *Ustaško-domobranske pukovnije dr Ante Pavelić*, organizovane u Zagrebu od 9. februara.³⁰ Ova jedinica, međutim, kasnije nije ušla u sastav Ustaške vojnice.

Ustaške jedinice nastale u organizaciji ustaškog pokreta širom NDH

Druga komponenta na kojoj nastala Ustaška vojnica potekla je iz političke komponente ustaškog pokreta. Ta struktura se razvila na terenu širom NDH i sadržala je naoružane pojedince i grupe obrazovane još tokom rata u aprilu 1941. Potom i naoružane elemente koji su počeli da se obrazuju oko lokalnih stožera ustaškog pokreta. Takođe i oko ranijih političkih, sportskih, duhovno-crkvenih udruga, itd.

Radi razumevanja ovog procesa navodimo da je područje NDH administrativno podeljeno na *velike župe, kotare, opštine, gradske opštine* i Zagreb – koji je dobio status glavnog grada Hrvatske. Broj kotara i opština se menjao tokom postojanja NDH, jer je dolazilo do spajanja ili razdruživanja. Velikih župa je bilo 22, i to: Baranja (sa sedištem u Osijeku), Zagorje (Varaždin), Prisoje (Zagreb), Bilogora (Bjelovar), Pokuplje (Karlovac), Gora (Petrinja), Livac–Zapolje (Nova Gradiška), Posavlje (Brod na Savi), Vuka (Vukovar), Modruš (Ogulin), Vinodol i Podgorje (Senj), Lika i Gacka (Gospić), Krbava i Psat (Bihać), Sana i Luka (Banja Luka), Usori i Soli (Tuzla), Bribir i Sidraga (Knin), Pliva i Rama (Jajce), Lašva i Gruž (Travnik), Vrh Bosna (Sarajevo), Cetina (Omiš), Hum (Mostar) i Dubrava (Dubrovnik).³¹ U svim velikim župama uspostavljena je struktura ustaške organizacije.

Osnovi organizacije postavljeni su još u emigraciji, odnosno u ustaškom ustavu iz 1932. Nju su činili *tabori, logori, stožeri* i *Glavni ustaški stan*. Na području jedne opštine formirani su *tabori*. Oni su potpadali pod nadležnost *logora*, koji je uspostavljen na nivou kotara, dok je *stožer* bio organizaciona celina za područje jedne županije (*okrug* u Kraljevini Jugoslaviji). Na čelu svake od ovih celina stajali su *dužnosnici*, čiji je naziv bio izveden iz imena same organizacijske celine: *tabornik, logornik* i *stožernik*. Nad celo-

³⁰ Nikica Barić, *Ustroj vojske Domobranstva Nezavisne Države Hrvatske*, Zagreb 2003, 98–99, 130–132.

³¹ I. Košutić, *n. d.*, 57.

kupnom ovom strukturom nalazio se *Glavni ustaški stan* na čelu sa poglavnikom Pavelićem.³²

Na primeru obrazovanja ustaških štabova po hrvatskim selima kotara Gradačac može se konstatovati način na koji su organizovani ustaški oružani sastavi, jer sačuvani dokument daje detaljan pregled ustrojavanja i popis predviđenih delatnosti tih grupa.

„Da se po mogućnosti u svakome selu gdje živi hrvatsko stanovništvo odmah uspostavi i organizira Ustaški stožer na sljedeći način: da se najsposobniji i najzaslužniji Hrvatski borac postavi za stožernika u mjestu, da se njemu postave kao pomoćnici po dva zamjenika stožernika, da se između pučanstva izabere potreban broj najsposobnijih svijesnih Hrvata sposobnih za nošenje i rukovanje vatrenim oružjem kao Ustaša. Svi gore navedeni: stožernik, zamjenici stožernika, i Ustaše imaju položiti pred križem uz zapaljene svijeće ovu prisegu:

*Zaklinjem se Bogom Svemogućim, svim što mi je sveto, da ću se točno držati Ustaških načela i pokoravati se propisima te bezuslovno izvršavati sve naloge Poglavnika Države Hrvatske, da ću za svaku povjerenu mi tajnu najstrožije čuvati i nikome ništa izdati. Zaklinjem se da ću u ustaškim redovima boriti se i raditi za interese samostalne i nezavisne Države Hrvatske i sve učiniti, što mi Poglavnik naredi. Ako se ogriješim o ovu zakletvu imade me po ustaškim propisima stići kaza smrti, tako mi Bog pomogao.*³³

Nakon što su ovakovu zakletvu navedeni položili mogu rukovati oružjem. Svakome kome bude povjereno rukovanje oružjem, imaju Stožernik, i ako postoji, zakleti Hrvatski općinski načelnik, zajedno, izdati dozvolu da će ovlaštene kao zakleti ustaša nositi vatreno oružje u svrhu osiguranja javnog reda i mira. Ustaški stožer sa svima ustašama dužan je održavati javni red i mir sigurnost života imetka stanovništva u svom selu.

Ustaški stožer dužan je prikupiti sav razasuti material, sve predmete koji pripadaju vojsci i državnom eraru imaju u cijelo, području dotične općine po mogućnosti sakupiti i pohraniti. Bilo je predviđeno da se takvi predmeti ne smeju „upotrebljavati u korist privatnika“. Propisan je postupak ukoliko takve predmete traži neka od savezničkih vojski. Pose-

³² Mario Jareb, *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941. godine*, Zagreb 2006, 86–87.

³³ Naišli smo i na verziju ustaške zakletve iz februara 1942: *Ja... zaklinjem se Bogom Svemogućim, svime što mi je sveto, da ću se držati ustaških načela i pokoravati propisima te bezuvjetno izvršavati sve naloge Poglavnika, da ću za svaku povjerenu mi tajnu najstrožije čuvati i nikada nikome ništa odati. Zaklinjem se da ću u ustaškim redovima, na kopnu, moru i u zraku, izvojevanu hrvatsku državnu samostalnost i hrvatsku narodnu slobodu čuvati i braniti. Ako se ogriješim o ovu prisegu svjestan sam svoje odgovornosti za svaki svoj čin i propust i prožet osvjeđočenjem dužnosti, ima me po ustaškim propisima stići kaza smrti, tako mi Bog pomogao. Amen!* – VA, NDH, k. 85, 2/4–1.

ban interes je izazivalo oružje kod stanovništva: „Ustaški stožer imade odmah odrediti zajedno sa općinskim načelnikom da sve stanovništvo preda sve vrste oružja bilo vojničko ili nevojničko općinskim vlastima“. Ono što je uočljivo da je ovako propisani postupak otvarao mogućnosti za ono što se kasnije desilo tokom 1941: „Oružje se imade predati u roku od 48 sati i stožernik je dužan sa ustašama od kuće do kuće svaku kuću obavjestiti da se oružje preda. Dužan je svaku kuću domaćina ili domaćicu ili odrasle ukućane upozoriti na posljedice ne predaje oružja ili sakrivanja...“.

Ustaški stožer u selu imao je i druge civilne, čak i današnjim rečnikom rečeno humanitarne obaveze: „da brine i o obradi zemljišta, pružanju pomoći obiteljima koje iz raznih razloga nisu mogle da obrade zemlju, kao i da pruže pomoć članovima hrvatske narodne zajednice da ne dođu u opasnost od gladi i bjede.“³⁴

Na području Bosne, ustaški poverenik Juraj Francetić je uz pomoć Hakije Hadžića rukovodio stvaranjem ustaške organizacije po upravnim-administrativnim celinama. O ovom periodu piše (u novembru 1941) logornik kotara bijeljinskog, Pašić: „Ja sam sa Ustašama koje sam organizovao po čitavom kotaru imao u svojim rukama svu građansku vlast i u svakom pravcu brinuo se za javni red i mir“. Njega su prvih tri meseca rada obilazili i Francetić i pukovnik Servatzy. „Moj tadanji rad je počeo sa organizovanjem Logora u Bijeljini, te Tabora i Rojeva u selima Koraju, Janjarima, Atmačićima, Glinjima, Trnovi i Janji... Odmah je bilo 86 zakletih Ustaša, a istodobno sam naoružao još preko 200 Hrvata muslimana i katolika. Te organizacije pokupile su od pravoslavaca ovoga kotara čitava brda državnog oružja i vojničke spreme, pa je sve to predavato Hrvatskoj vojsci.

Naročito sam nastojao, a mogu reći i za kratko vrijeme potpuno uspio, da osobito među Hrvatima muslimanima probudim iskrenu ljubav za našu Državu Hrvatsku i Poglavnika, kao i za sam ustaški pokret, pa je zaista u mnogim prilikama bilo dirljivo gledati nekog muslimana starca od preko 80 godina, kako samo iz te ljubavi dobrovoljno zapostavlja svoj tradicionalni selam i merhaba, te uzdignutom desnicom pozdravlja sa: Spremni! Isto tako sam želio, a mogu slobodno reći i uspio da Ustaški pokret i kod pravoslavaca Srba, bez ubijanja i kakvih bilo drugih nasilja steče pun respekt kao organizovana valjana snaga i ostane za njih strah, koji će ih držati daleko od svake ilegalne akcije“. Logornik je istakao kako za tih tri meseca „od njih nije nitko bio ubijen, ni zapaljen, ni opljačkan.“ Uz druge aktivnosti na prostoru tog logora „prikupljeno je za Ustašku Bojnicu preko 300 mladića, ali do danas još nitko nije došao da ih pregleda, pa se sve njihove prijave još

³⁴ VA, NDH, k. 114B 2/1-5.

uvijek nalaze neriješene“. Pašić navodi da je bio osnovan i „Logor Ustaške Mladeži“.³⁵

U Odžaku, predstavnik Državnih ustaških vlasti dr Zdenko Odić rekao je 10. maja 1941, „da je osnivanjem NDH ... prestala politička podvojenost i da od danas više nema političkih grupa, nego da Muslimani i Katolici su upućeni da zajedno kao braća pristupe konstruktivnom radu na dobro zajednice i Države“.³⁶ U istom mestu, konstatovano je 25. jula da nije sprovedena organizacija omladine, jer je dotadašnji rad ustaškog stana bio sveden na prehranu siromašnog stanovništva kao i rešavanje raznih molbi.³⁷ Isti stan je odgovorio Velikoj župi Posavje da od 31. jula nije postavljen logornik ni ostali zvaničnici. Ustaške jedinice su osnovane u sedam sela ispostave Odžak sa 216 momaka. „Od oružja ustaše nemaju vlastitoga ništa, nego se po potrebi posuđuje od oružnika i općinskih redara. Na zahteve tog stana da se iz Glavnog ustaškog stana u Zagrebu imenuju dužnosnici nije odgovoreno“.³⁸ Prema jednom dokumentu, u Modriči nije bilo „Ustaškog stana već samo ustaše kao privremeni stražari“.³⁹

Kako je izgledao nastanak ustaških jedinica u Hercegovini, vidi se na primeru opštine Aladinići (južno od Mostara, na pravcu Počitelj–Stolac, tada sa 12 sela). Premda je opis tendenciozan, može se stvoriti slika o stvaranju ustaških jedinica na ovom prostoru: „Pretsjednik opštine Maslač bio je izraziti ustaša, pa je od strane ust. vlasti postavljen za ustaškog tabornika, a njegov zamjenik bio je Petar Matić. Tabornik Maslač postavio je u svim selima ustaške funkcionere, rojnike, koji su obrazovali seoske straže. Maslač je izdao naredbu da se preda sva vojnička sprema, a i oružje.“ U selu Opličići bilo je nekoliko „organizovanih“ ustaša, a seoski starešina Salko Klepo je održavao veze sa ustaškim rojnikom i prenosio ustaška naređenja. U selu Prenju, organizovana je od „prvih dana“ ustaška grupa sa većim brojem lica koja su „ustaški nastrojena još za vrijeme biv. Jugoslavije.“

Ova lica, među kojima i nekoliko muslimana, bila su pre rata „u seljačkoj zaštiti i odmah poslije kapitulacije stupili u ustaški pokret i postali aktivni ustaški članovi. Skoro sva ova lica na svojim kapama nosili su ustaški znak slovo U i bili su naoružani puškama. Prilikom krstarenja po selima nosili su i druge znakove na odjelu i oko ruke. Služili su ustaškim funkcionerima u Aladinićima, u selu Prenju i u Opličićima i u drugim selima, po svim ustaškim stvarima i aktivno su učestvovali u održavanju straže, hvata-

³⁵ VA, NDH, k. 85, f. 15/1–1–9.

³⁶ VA, NDH, k. 114, f. 1, 3.

³⁷ VA, NDH, k. 114, f. 1, 20.

³⁸ VA, NDH, k. 114, f. 1, 21.

³⁹ VA, NDH, k. 114, f. 1, 19.

nju, hapšenju, sprovođenju srpskog življa i u masovnim ubistvima. Oni su smatrani kao neka organizovana ustaška vojska, koje je stajala pod rukovodstvom Jelinića Nikole (koji bio na čelu ustaša u Prenju – prim. aut.) i pretsjedinika opštine Maslač Martina.“ Ovako organizovane ustaše počinile su pojedine ili masovne zločine na ovoj teritoriji od prvih dana i tokom juna i u avgustu 1941. U tom periodu i kasnije, uz ustaše figuriraju povremeno i naoružani seljaci ili milicioneri.⁴⁰

Jedna posleratna izjava o događajima na prostoru Čapljine opisuje nastanak ovih ustaških jedinica u junu 1941: „Ustaške skupine bile su mnogobrojne. Pored ustaša emigranata koji su bili malobrojni bilo je mnogo ustaša, takozvanih divljih ustaša, koji su prišli ustaškom pokretu, prihvatili oružje i kao takvi stavili su se u službu NDH. Na ovom našem terenu naročito je bilo mnogo ustaša iz sela Hotnja, Pečitelja, Višića, Gnjilišta i Čeljeva.“ Kao organizator i rukovodilac ovih akcija (zločina) označen je ustaški logornik Vego Franjo Lukin iz Čapljine.⁴¹

Formiranje ustaških jedinica u Vukovaru bilo je povezano sa Seljačkom zaštitom, čijim redovima je od 1937. pripadala i ilegalna ustaška organizacija. Uporedo je postojala i organizacija *Hrvatski junak*, u kojoj se takođe deo omladinaca obučavao u vojničkom duhu. „Da je ta činjenica takova vidi se po tome što je izvjestan broj ustaških elemenata bio u sastavu „zaštite“ u Vukovaru i odmah u kapitulaciji izdvojili su se kao grupa naoružanih ustaša koji su zaposjeli a u zajednici sa „zaštitom“ vršila razoružanje biv. jug. vojske, te izvršila likvidaciju dvije grupe biv. jug. oficira“.⁴²

U mnogo slučajeva predstavnici Rimokatoličke crkve su uzimali aktivno učešće u stvaranju ovih grupa. Tako je Martin Gecina, župnik iz Rečice kod Karlovca (tokom 1945, zarobljen od partizana), položio ustašku zakletvu i radio na organizovanju ustaškog pokreta u tom mestu. Iako je

⁴⁰ N. Živković, P. Kačavenda, *n. d.*, 274–275.

⁴¹ Isto, 285–287.

⁴² HDA, 013.4.25. „Ustaška pripremna bojna u Vukovaru formirana je odmah poslije kapitulacije i u njen sastav ušao je jedan deo seljačke zaštite pripadnici ileg. Ustaške organizacije i jedan deo omladinaca iz Hrvatskog junaka. Zapovjednik ustaške pripreme bojne bio je Halas Gustav... njegov zamjenik bio je ust. nadporučnik Pandurović Slavko. Pripremna bojna brojila je oko 500 ustaša. 1941. godine pripadnici pripreme bojne učestvovali su u zajednici sa ustaškim vodom iz Zagreba kojeg je sa sobom doveo Viktor Tomić i župnim redarstvom u Vukovaru u deportaciji Židova, zatim su vršili obezbjeđenje javnih ustanova, skladišta i samog grada Vukovara. Pripremna bojna u toku 1941. godine na cijelom terenu kotara Vukovar vršila je obezbjeđenje sjetve i sudjelovala u održavanju reda i mira. Grupa odabranih ustaša iz pripreme bojne tokom 1941–1942 vršila je masovna strijeljanja, lica osuđenih po pokretnom prekom sudu. Osim toga, sudjelovali su u akcijama na čitavom području kotara u blokiranju srpskih sela, hapšenju rodoljuba i borbi protiv NOP-a“. – HDA, 013.4.25.

veći broj politički uticajnih ljudi u Rečici bio u početku rezervisan prema ustašama, Gecina uspeva da okupi oko 300 ljudi za ustaški pokret. Kao ustaški tabornik traži 30 pušaka za odbranu od „pobunjenih bandi... i naoružava njime ljude“. Župnik Gecina navodi da je nadbiskup Stepinac svojim držanjem pokazao negodovanje zbog njegovog preuzimanja dužnosti u ustaškom pokretu.⁴³

Lokalne ustaše su organizovane na sličan način i ponegde u Slavoniji: „Samostan našički bio je centar ustaški. Pater Sidonije je formirao ustaške logore i počeo je s polaganjem zakletve u samostanu na nož i revolver. Dolazio je i major Lukac, koji je formirao te formacije i donio letke... U lipnju mjesecu najedanput formira on neku ustašku grupu kao akciju katoličkih muževa. Ta grupa vezala se s ustašama u Našicama.“⁴⁴ Slično je i u Čapljini: Društvo Sv. Antuna koje je predvodio fra Tugomir Soldo je odmah posle stvaranja NDH formiralo ustašku jedinicu („pokazali su da su 90 odsto bili koljači“).⁴⁵

Ne možemo se, međutim, oteti utisku da je veći deo ovakvih grupa ili jedinica bio potpuno različit, pa čak i stihijski, po nastanku, brojnosti, naoružanju, motivima, borbenosti, sklonosti ka nasilju itd. Ipak, upravo je nastanak ovakvih snaga odlučujuće uticao na dalji tok zbivanja u 1941. Kako primećuje T. Aralica, u to se doba „zapravo, svatko tko je htio mogao učlaniti u Ustašku vojnicu i stvoriti postrojbu istomišljenika. Nastanak takvih pokrajinskih jedinica ovisio je o želji, odlučnosti i sposobnosti nekog lokalnog ustaškog vođe, a u tome su prednjačili ustaše povratnici koji su se vratili iz emigracije u svoje zavičaje. Oni su oko sebe okupljali ljude koji su pokretu pristupali iz različitih motiva, od čistog domoljublja, preko želje za osvjetom ranijim vlastodržcima, do pukog koristoljublja...“⁴⁶

Upravo ova organizacija ustaških grupa uz političku strukturu ustaškog pokreta biće osnova za nastanak oružanih jedinica ustaša širom NDH, a posebno u onim delovima gde je srpsko stanovništvo živelo u većem ili manjem broju. Iz ove strukture regrutovaće se grupe tzv. *divljih ustaša*. Kasnije, u 1942. godini, ova administrativna struktura činiće osnov za stvaranje i funkcionisanje *ustaških pripremnih bojni*.

Kao zaključak ovog pregleda, ukazujemo na konstataciju hrvatskog istoričara Davora Marijana koji je proučavajući organizaciju Ustaške vojnice za ovaj period zaključio: „iz dokumenata drugih tjela NDH, teško je i čes-

⁴³ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944–1946, Dokumenti Zagreb i središnja Hrvatska, Slavonski Brod–Zagreb 2008, 244.*

⁴⁴ Branimir B. Stojanović, *Alojzije Stepinac, zločinac ili svetac (dokumenti o izdaji i zločinu)*, Beograd 1985, 435.

⁴⁵ Isto, 447.

⁴⁶ T. Aralica, *n. d.*, 131.

to nemoguće razlikovati o kakvim se ustašama radi, iz političke ili vojne grane ustaškog pokreta. Na mjestu je i pitanje je li ustaše u prvim mjesecima NDH uopće moguće razlikovati na taj način?⁴⁷

⁴⁷ D. Marijan, *Ustaške vojne postrojbe 1941–1945*, 19.

Bojan Dimitrijević

THE ORGANISATION OF THE CROATIAN USTASA FORCES IN 1941

Summary

The article provides detailed account on the organization of the Croatian Ustasa forces in 1941. It analyses the arrival of the Ustasa *émigré* group to the Independent State of Croatia in mid-April and its influence on the future military organization. In the frame of the political wing of the Ustasa movement, additional source for the creation of the Ustasa units was engaged. It was followed with emerge of the homeland Ustasa group, mostly in areas where the Croats and Serbs lived together. The article deals with the development of the early military organization throughout the 1941. It was based on the author's research in the Military Archive in Belgrade, as well as the sources from the Croatian State Archives.